

SECCIÓ DE SENDERS

AE TALAIA

DEL CONGOST DE MONT-REBEI AL GOLF DE ROSES

**14ª Etapa : MOLÍ DE CAN VILALTA - MONTCLÚS - CAN CASELLES
EL VILARÓ - SANTA MARIA DE LLUÇÀ - CASTELL DE LLUÇÀ**

9 de març de 1997

HORARI PREVIST

Sortida de Vilanova i la Geltrú.	7	h
Hostal Sant Cristòfol. Esmorzar.	9	h
Sortida cap a Montclús.	9.30	h
Montclús. Inici de l'etapa.	9.45	h
Coll de la Plana. Reagrupament.	11	h
	11.15	h
Santa Maria de Lluçà. Reagrupament i visita.	12	h
Sortida cap al castell de Lluçà (opcional)	12.45	h
Castell de Lluçà. Reagrupament i visita.	13.15	h
	13.30	h
Santa Maria de Lluçà. Reagrupament.	13.55	h
Sortida cap a Santa Eulàlia de Puig-oriol.	14	h
Santa Eulàlia de Puig-oriol. Dinar.	14.15	h
Sortida cap a Vilanova.	16.30	h
Vilanova i la Geltrú.	19	h

Notes.-

- ** Esmorzarem a l'hostal Sant Cristòfol, prop del Molí de can Vilalta.
- ** Visitarem l'església de Santa Maria de Lluçà i es farà una pujada, opcional, al castell de Lluçà.
- ** Dinarem a Santa Eulàlia de Puig-oriol; hi ha un parell de restaurants però cal trucar abans. (Restaurant Nou 8554026, Cal Penyora 8554005)
- ** Pel camí trobarem alguna font i a Lluçà possiblement hi haurà servei de bar.
- ** Si us plau, sigueu puntuals, respecte els reagrupaments i vigileu que hi sigui tothom.

SECCIÓ DE SENDERS

AE TALAIA

DEL CONGOST DE MONT-REBEI AL GOLF DE ROSES

14ª Etapa : MOLÍ DE CAN VILALTA - MONTCLÚS - CAN CASELLES EL VILARÓ - SANTA MARIA DE LLUÇÀ - CASTELL DE LLUÇÀ

9 de març de 1997

El recorregut de l'etapa d'avui comença al Molí de can Vilalta, situat al costat de la riera de Merlès i durant una bona estona segueix per una pista que remunta la riera per la seva riba dreta. Aquesta pista és asfaltada i, degut a la desolació del paisatge desforestat per l'incendi, força monòtona. És per això que l'organització ha decidit neutralitzar aquest tram i de fet començarem l'etapa a Montclús, indret on s'abandona la pista i se segueix per camí. (Aquest tros el farem amb autocar).

A partir de Montclús, i després de travessar la riera de Merlès, pujarem cap a la carena de la Riereta per anar a creuar el torrent de can Tomàs i enfilar-nos tot seguit vers el coll de la Plana des d'on podrem gaudir d'una magnífica panoràmica de la vall de la riera de Merlès. A continuació davallarem cap al rec de Miralles, al costat del qual trobarem el gran mas de can Vilaró. Poc després arribarem a Santa Maria de Lluçà on oficialment s'acaba l'etapa d'avui.

La decisió de finalitzar l'etapa a Santa Maria de Lluçà i no seguir fins a Santa Eulàlia de Puigoriol tal com estava previst inicialment s'ha pres per tal de poder visitar aquest antic monestir canonical sense preses i detingudament. Així podrem gaudir del notable conjunt de pintures gòtiques murals descobertes l'any 1954 i també de la tranquil·la serenitat del petit claustre romànic.

Bé, de fet aquesta no és l'única raó de finalitzar a Lluçà; n'hi ha una altra i és la possibilitat *opcional* de pujar fins el turó on s'aixequen les restes de l'antic castell de Lluçà, centre històric del Lluçanès. Dalt del turó també hi ha la singular capella romànica rodona de Sant Vicenç. Per tal d'arribar al castell haurem de seguir un tram de GR en direcció a Santa Eulàlia, uns 10 minuts, fins al mas del Castell, i allí deixar-lo per enfilar-nos al cim.

Una vegada hàgim retornat a Santa Maria de Lluçà, els autocars ens portaran fins a Santa Eulàlia de Puigoriol on dinarem.

EL LLUÇANÈS

Introducció

El Lluçanès és una de les subcomarques més típiques de l'Altiplà Central de Catalunya. Malgrat això, no ha tingut mai una delimitació ni un àmbit ben definits, fet que ha estat sempre una dificultat quan hom ha volgut precisar el seu abast. Aquesta dificultat es va veure ja en l'enquesta feta per la Ponència de la Generalitat quan es procedia a recollir els materials per a la divisió comarcal; dels catorze municipis que en formen part, segons el criteri comú actual, onze digueren que formaven part del Lluçanès, dos de la Plana de Vic, i un del Berguedà.

Prescindint dels criteris que han portat a la determinació d'aquests catorze municipis com a integrants del Lluçanès, aquests són: Alpens, Lluçà, Olost, Oristà, Perafita, Prats de Lluçanès, Sant Agustí de Lluçanès, Sant Bartomeu del Grau, Sant Boi de Lluçanès, Sant Feliu Sasserra, Sant Martí d'Albars (o del Bas), Santa Maria de Merlès, Sobremunt i Sora. Sumen una extensió d'uns 400 km². Tots ells es consideren de la comarca d'Osona, excepte Santa Maria de Merlès, que és de la comarca del Berguedà, i Sant Feliu Sasserra, que es considera del Bages.

La delimitació de la subcomarca es fa al nord per les serres de Borredà, d'Alpens i de Frontanyà, que la separen del Ripollès; al sud per la fondalada de la riera de Segalers i les serres d'Oló i de l'Estany, que s'inicia prop la collada de Fontfreda i acaba amb el fondal de la riera Gavarresa; a l'est amb la serra escarpada que va de sobre Gurb fins a sota la serra dels Munts; i a l'oest per les serres de Pinós i de la Guàrdia. Fora d'aquesta delimitació resta el municipi de Sora, que té la seva sortida natural per Sant Quirze de Besora i Montesquiu, ja del Ripollès.

El Lluçanès ha estat presentat com un tascó o país de transició entre la Plana de Vic i el Berguedà, com un esglaó situat sobre el Moianès i com un país en contacte amb els Pre-pirineus i en part unit a ells.

Geografia física

En l'aspecte geològic el Lluçanès és com una gran plataforma estructural inclinada des del seu extrem septentrional, en contacte amb el Ripollès i Pre-pirineu, vers el sud i sud-oest, per on s'escolen els seus rius principals, les rieres de Lluçanès i Gavarresa. Els seus materials pertanyen a l'època terciària i tenen una base eocènica en el seu enllaç amb els primers plecs subpirinencs a la qual se sobreposa tot seguit una capa oligocènica, ben visible en les costes i graus que marquen la seva separació amb la Plana de Vic i que s'estenen fins a la depressió del Llobregat. Per això dintre el Lluçanès predominen les argiles rogenques oligocèniques que s'alternen amb bandes primes de gresos, margues i conglomerats que formen els retalls tabulars del baix Lluçanès, més abundants a causa de la major densitat i acció de la seva xarxa fluvial. El terreny del Lluçanès és per tant molt retallat, els vessants dels barrancs acostumen a ésser pronunciats i tallats per altres barrancs. Molts d'ells són plens de fragments de roques -gresos i calcàries- d'angles poc arrodonits. Les feixes de conreu alternen amb les crestes i els barrancs.

L'altiplà lluçanès fa de partió entre les conques del Ter i del Llobregat. El vessant del Ter, que mira a la Plana de Vic, és més abrupte i encinglerat i les rieres que s'hi aboquen són de curs ràpid i s'escolen per valls curtes i profundes, mentre que el vessant del Llobregat, que mira al Bages i al Berguedà, és més suau i esglaonat i les rieres que hi afluïxen són de curs més llarg i recorren per valls més calmoses i amples.

Les aigües de la part central i ponentina del Lluçanès afluïxen al Llobregat a través de les rieres de Merlès i Gavarresa, que són els corrents fluvials més importants de la contrada. La riera de Merlès neix al Ripollès, entre Palmerola i Viladonja, i rep com a afluents principals els torrents de Palmerola, de la Quar, de Salselles, de Rourell o del Regatell, de Borrelleres, de Boencs, de la Pinya i del Vilaró. La riera Gavarresa neix dins el terme d'Alpens i rep les rieres de Lluçanès, d'Olost, de l'Estany, el Riu-sec o riera de Malrubí i la de Basí. A la banda del Ter s'escolen la riera de Sora, formada a la seva vall, la de Cussons, que neix prop el collet de Sant Agustí, sota el massís dels Munts, i la de Sorreigs, que neix entre Sobremunt i Sant Boi i salta a la Plana de Vic pel famós Gorg Negre, al límit amb Santa Cecília de Voltregà.

També neix al Lluçanès la riera de Sant Bartomeu del Grau, que s'uneix al pla de Monellots amb el torrent de la Fontsalada i va cap al Mèder de Vic; la riera d'Oló, que limita la comarca per la banda sud, recull les aigües de la demarcació d'Oristà i desemboca a la Gavarresa. Cap de totes aquestes rieres, que havien estat utilitzades per a donar força a nombrosos molins, no té avui dia aprofitament industrial (només durant el període 1915-25 funcionà un salt d'aigua a la Gavarresa per a la producció d'electricitat, de l'empresa dita La Hidràulica de la Gavarresa SA).

Els indicis de poblament prehistòric al Lluçanès revelen que els primers pobladors d'aquests indrets tenien unes afinitats totals amb els de la resta d'Osona; així pot comprovar-se per les destrals prehistòriques i d'altre material lític dispers, procedent de la comarca, pels dòlmens o sepulcres de cista de Sant Bartomeu del Grau i per les dues balmes sepulcrales excavades i publicades en temps més recents: la de les Heures de Perafita (1943) i la de Font Guillera de Lluçà, descoberta el 1964 i publicada el 1980.

La mateixa dificultat que hi ha per a assenyalar la delimitació de la subcomarca lluçanesa existeix quan es vol presentar el seu passat històric. Hi ha un nucli central, el que depenia dels senyors del castell de Lluçà, que té una clara homogeneïtat històrica i que és el que va donar peu per a crear primer la baronia i més tard la sots-vegueria de Lluçanès, però hi ha uns quants municipis perifèrics, com Alpens, Sant Bartomeu del Grau o Sobremunt, que antigament havien format part d'unitats històriques més àmplies, radicades en les comarques perifèriques del Ripollès i de la Plana de Vic, o bé termes com Sora i Oristà, que mai no van formar part del Lluçanès històric.

El Lluçanès va rebre el seu nom del *castell de Lluçà*, documentat des del 905, que aixeca les seves importants ruïnes en un turó de 890 m d'altitud, situat vers el nord-est de l'antic monestir canonical i parròquia de Santa Maria de Lluçà. En parla l'acta de consagració de Santa Maria de Lluçà en dir que l'església es trobava als peus del castell de Lluçà. Pertanyien originàriament a la demarcació els termes o municipis actuals de Lluçà i Santa Eulàlia de Puig-oriol, el de Prats de Lluçanès, el de Sant Martí d'Albars, el de Perafita, el de Sant Agustí de Lluçanès i una part del de Sant Boi de Lluçanès (l'altra part d'aquest municipi era d'alou comtal i aviat els comtes el van vendre a d'altres senyors).

La segona entitat històrica del Lluçanès fou l'antic terme del *castell d'Oristà*, documentat des del 909, que comprenia inicialment els municipis d'Oristà, Sant Feliu Sasserra, Olost, la vall de Relat amb les seves parròquies de Santa Eugènia i de Sant Marçal, del municipi d'Avinyó, i Sant Amanç de Pedrós, del municipi de Santa Maria de Merlès. Aquest terme es fraccionà abans de mitjan segle XI i es dividí entre els castells d'Olost i de Tornamira i el territori autònom de la vall de Relat, que passà al domini alodial dels senyors del castell de Lluçà i, mes tard, al monestir de Ripoll. La història dels castells d'Olost i de Tornamira va seguir força paral·lela fins al segle XIV; en alguns moments, amb la família Peguera (1353-1438), semblà que es tornaven a refondre, però els homes d'Oristà reeixiren de mantenir la seva autonomia, mentre que, al contrari, els homes del terme del castell d'Olost s'integraren amb els del terme del castell de Lluçà en una única *baronia de Lluçanès* a partir del 1376.

Els primers senyors del castell de Lluçà foren els cavallers cognominats *Lluçà*, documentats des de Sunifred I de Lluçà, que féu testament el 988. Vers el 1256 Elisenda de Lluçà es casà amb Bernat de Saportella, senyor de la baronia de la Portella; els Saportella es refongueren per casament amb els Fenollet, vescomtes d'Illa i de Canet, vers el 1336. El 1369 Andreu de Fenollet vengué el castell i baronia de Lluçà a Ramon de Peguera, senyor d'Olost. Els Peguera eren senyors d'Olost pel casament, poc abans del 1240, de Guillem de Peguera amb Ermessenda d'Olost i, tal com s'ha dit, a partir de 1376 fusionaren els antics termes de Lluçà i d'Olost en la baronia de Lluçanès.

Des de la fi del segle XIV els súbdits de Ramon de Peguera començaren a reunir-se en sindicat i a aplegar diners per a redimir-se del seu senyor. La quantitat fixada per a la seva redempció era de 3000 florins, pagada la qual passarien al domini reial i s'organitzarien en sots-vegueria regida per un representant dels veguers de Vic i de Manresa. La dificultat per a reunir els diners féu diferir l'esperat desenllaç durant molt de temps. El procés i les tibantors entre els homes del Lluçanès i els seus barons duraven encara el 1438, data en la qual Ramon de Peguera, fill de l'anterior homònim, havia fet donació de tota la baronia de Lluçà, dels castells d'Olost i de Tornamira i d'altres castells, viles i llocs que li eren propis al seu nebot Galceran Galceran de Pinós i de Fenollet, vescomte d'Illa i senyor de les baronies de Pinós i de Mataplana.

Aquest fet no va pas deturar el camí de redempció emprès pels homes del Lluçanès, els quals, el 5 de juliol de 1449, obtingueren de la reina regent Maria un privilegi en el qual es concedia al Lluçanès l'esperat règim d'autonomia i es nomenava un sots-veguer amb dues cúries, una a Sant Feliu Sasserra, per la part que afectava el veguer de Manresa, i l'altra a Perafita, per la part que afectava el veguer de Vic. Però el poder del nou senyor, el vescomte d'Illa, reeixí a desbaratar de nou la sots-vegueria i, pressionant prop de la reina Maria, va obtenir la revocació de l'anterior privilegi i el 24 d'octubre de 1455 obtingué del futur Joan II, aleshores lloctinent general de Catalunya-Aragó, un document pel qual li retornava l'exercici de tota la jurisdicció civil alta i baixa, amb el dret d'erigir castells per a castigar els malfactors i tots els drets baronials en els termes de Lluçà i d'Olost, fusionats totalment en la baronia de Lluçà. El castell de Tornamira amb el terme d'Oristà, del qual el vescomte d'Illa tenia la castlania, no s'integrà, doncs, a la baronia del Lluçanès.

El 24 de febrer del 1464 Galceran Galceran de Pinós i de Fenollet arrodoní el seu triomf amb l'obtenció del rei Joan II de tota la jurisdicció criminal sobre la baronia de Lluçà amb el dret de plantar forques per a penjar els malfactors dintre els termes de la seva baronia. Els homes del Lluçanès insistiren encara en les seves pretensions el 1474 i de nou el 1491. En aquesta darrera data obtingueren una altra vegada de fer renovar el privilegi de la reina Maria del 1449 i amb ell el dret de nomenar un sots-veguer per a exercir la jurisdicció criminal i representar els drets de la monarquia al Lluçanès. Fou designat per sots-veguer Antoni Galobardes, de Santa Eulàlia de Pardines, però el càrrec no es continuà. La falta d'interès dels monarques, la disminució de la població del Lluçanès, l'empobriment de la contrada i també un cansament de tants anys de lluita i de plets feren arxivar la qüestió i els senyors de Lluçà continuaren amb els seus drets baronials fins entrat el segle XVII.

La definitiva *sots-vegueria de Lluçanès*, que havia de perdurar poc més d'un segle, es va crear el 1611, després que el darrer baró, Francesc d'Agulló i de Pinós, vengués, el 5 de febrer de dit any, el castell i terme o baronia de Lluçanès al rei i a la universitat de prohoms del terme de Lluçanès per 7000 lliures. La nova sots-vegueria instal·là la seva cúria o centre administratiu a Sant Feliu Sasserra, aleshores la principal població del Lluçanès, que havia estat ja assenyalada com a capital el 1449. La integren les parròquies o entitats de Sant Feliu Sasserra, Santa Eugènia de Relat, Sant Marçal de Relat, Lluçà, Santa Eulàlia de Puig-oriol, Olost, Sant Julià de Citera, Santa Eulàlia de Pardines, Prats de Lluçanès, Sant Andreu de Llanars, Sant Pau de Pinós, Santa Maria de Salselles, Santa Creu de Joglars, Sant Martí d'Albars, Perafita, Borrassers, Sant Agustí de Lluçanès i Sant Genís del Pi. En romanien exclòs el terme de Sant Boi de Lluçanès, que pertanyia a la jurisdicció dels bisbes de Vic i que el 1316 el rei Jaume II va unir definitivament a la vegueria d'Osona. Tampoc no s'hi inclogueren els termes perifèrics d'Alpens, Sora, Sobremunt, Sant Bartomeu del Grau i Oristà. Aquest darrer es mantingué sempre separat dels problemes del Lluçanès i inclòs en la vegueria de Vic, malgrat trobar-se tan endinsat en el Lluçanès i retallar el seu municipi una bona part de la demarcació de Sant Feliu Sasserra, la capital de la sots-vegueria.

L'any 1716, amb el decret de Nova Planta, es desfeia la sots-vegueria lluçanesa, que s'integrava totalment en el corregiment de Manresa, mentre que s'inclogueren en el de Vic la resta de pobles del Lluçanès que no s'havien integrat a la seva sots-vegueria. Amb les remodelacions del país, fetes els anys 1833 i 1834, amb motiu de la creació de les províncies i dels partits judicials, es féu un nou esquarterament del Lluçanès: s'integraren al partit judicial de Vic els municipis d'Olost, Oristà, Perafita, Sant Agustí de Lluçanès, Sant Bartomeu del Grau, Sant Boi de Lluçanès, Sobremunt i Sora; al de Manresa, Sant Feliu Sasserra i tot el sector de Relat unit al municipi d'Avinyó; i al de Berga, Alpens, el sector lluçanès de Salselles unit a Borredà, Lluçà, Prats de Lluçanès, Sant Martí d'Albars i Santa Maria de Merlès. Per raons pràctiques, la justícia continuà exercint-se des del tribunal de Sant Feliu Sasserra fins el 1856, i després d'aquesta data des dels caps de partit corresponents.

Finalment, la Divisió Territorial de Catalunya, decretada el 1936 per la Generalitat, va incloure la major part del Lluçanès a Osona, a excepció de Sant Feliu Sasserra, que va restar unit al Bages, i de Santa Maria de Merlès, que es va integrar al Berguedà. Això, però, no ha llevat a la gent del Lluçanès el sentit de pertinença a una entitat concreta que subsisteix viva per sobre de totes les divisions o atemptats fets a la seva ancestral unitat. Aquest sentiment és molt viu en el nucli central que gira a l'entorn de

Prats de Lluçanès, que encara es considera la capital indiscutible del Lluçanès, o entorn d'Olost, que en fou l'antiga capital, almenys en l'aspecte religiós; en canvi, és feble i discutible en entitats tan marginals com Sora, Alps o Sant Bartomeu del Grau.

Aquesta és, a grans trets, la petita història d'aquest sector majoritàriament osonenc en el sentit geogràfic i administratiu i totalment en els sentits històric i religiós. La seva història antiga té poques característiques que diferenciïn els seus trets evolutius dels de la resta del país; té en canvi molts fets concrets en les èpoques convulsionades de les guerres civils del segle passat, on ressonaren per tot el país fets com l'incendi de Prats o les lluites d'Alpens.

LLUÇÀ

El municipi de Lluçà centra la subcomarca del Lluçanès i li dona nom. De forma allargada, s'estén entre les rieres de Merlès i de Lluçanès llevat del sector de Santa Eulàlia de Puig-oriol i l'apèndix de Borrassers i del mas de la Vila d'Alpens, a llevant, entre les rieres de Lluçanès i Gavarresa. En són centres històrics el castell de Lluçà i l'antiga parròquia i monestir de Santa Maria de Lluçà, castell i parròquia coneguts des del 905, quan el bisbe Idalguer consagrà l'església de Santa Maria, al peu del *castrum de Luzano*. Depenien d'aquesta església les petites parròquies del terme del castell: Santa Eulàlia de Puig-oriol, Sant Climent de la Riba, Sant Pere de Torroella, Sant Vicenç de Prats, Sant Cristòfol de Borrassers, Sant Agustí de Lluçanès, Sant Martí d'Albars (dit també *del Bas*) i part de Sant Boi de Lluçanès.

Aquestes sufragànies es repartien els primitius masos que eren grans centres d'explotació rural alguns dels quals encara es mantenen: Torroella, Vilatimó, Canelles, Puig-oriol, Comerma, el Vilaró, Maçaneres, Tordelespà, les Heures, etc. El municipi ha estat tradicionalment poc poblat i el tancament de molts dels antics masos no ha estat compensat per la relativa creixença del poble de Santa Eulàlia de Puig-oriol, centre administratiu del terme.

L'antic castell de Lluçà, molt arruïnat, s'aixeca en un puig de 895 m d'altitud que domina la contrada. La dinastia dels seus senyors, els *Lluçà*, és ben coneguda i estudiada, sobretot a partir de Sunifred I de Lluçà, mort el 988. Aquest important llinatge s'emparentà amb les principals famílies del país: els vescomtes d'Osona, els vescomtes de Conflent, els Besora, els Balsareny, els Queralt i d'altres. Sembla provat que Guisla, darrera muller del comte Berenguer Ramon I de Barcelona i després muller del vescomte de Barcelona Udalard II, era filla de Sunifred II de Lluçà i d'Ermessenda de Balsareny. Germà de Guisla fou Berenguer Sunifred de Lluçà, bisbe de Vic (1076-99) i arquebisbe de Tarragona (1090-99, abans de la restauració definitiva de la diòcesi), que tingué un gran paper en la reforma eclesiàstica del segle XI i en les lluites internes del Casal de Barcelona. El llinatge s'extingí vers el 1279 amb el casament d'Elisenda de Lluçà amb Bernat de Saportella, senyor de la baronia de la Portella, i així s'uniren les baronies de Lluçà i de Merlès (tradicionalment del domini dels Lluçà) amb la de la Portella. Els litigis que havien tingut els Lluçà amb el rei Pere I (1180-98) quan pretengueren, endebades, de tenir el castell i el terme en franc alou, lliure del domini reial, es renovaren en temps dels Saportella, i Pere II féu assetjar i demolir el castell l'any 1279. Refet després del 1280 (en resta un mur amb un finestral gòtic), el segle XIV deixà d'ésser residència dels senyors, i inicia la decadència.

La part més ben conservada és l'església, rodona, a la banda nord-est del turó, sobre un esperó rocós, al peu del castell. Notable edifici de 6 metres de diàmetre, cobert amb perfecta volta hemisfèrica, portal a migdia i un petit absis a la banda de llevant, consta ja el 988, bé que fou reedificat el segle XI. Dedicada a sant Vicenç, tingué beneficiat propi (càrrec que detingué des del segle XV un canonge agustinià del monestir de Lluçà), i el seu culte és documentat fins a la fi del segle XVII. És lamentable l'estat d'abandonament d'aquesta singular església romànica, d'una tipologia poc corrent al país i en un relatiu bon estat de conservació; la tasca de restauració i neteja empresa per alguns grups excursionistes s'ha vist paralitzada per la manca de col·laboració oficial i dels propietaris. Pel que fa a les ruïnes del castell, al punt culminant del turó, hi ha encara un sector o planta baixa amb restes de la volta i algun portal susceptibles de neteja o apuntalament.

Museu Episcopal de Vic Frontal de Lluçà (s. XII)

L'església parroquial de Santa Maria de Lluçà, antic monestir canonical i santuari marià, és sens dubte el més notable edifici arqueològic i històric del Lluçanès i el més estimat per la gent del país. S'aixeca aïllada, amb la rectoria i el cementiri (davant seu hi ha l'hostal de la Primitiva) en una petita carenada al sud-est del turó del castell. Aquest priorat o monestir fou fundat pels senyors de Lluçà vers el 1160 en l'antiga església parroquial de Santa Maria, consagrada el 905. El primer prior conegut és Pere de Sagàs (1168-85), i la comunitat era inicialment de cinc canonges. Els seus béns eren principalment masos i drets sobre les parròquies dels voltants, cedits pels senyors de Lluçà i d'altres famílies nobles i terratinents de la contrada, estesos gairebé exclusivament pel Lluçanès i dividits en batllies radicades en masos importants. Els canonges de Lluçà presentaven els rectors de Sant Agustí de Lluçanès i de Sant Martí d'Albars i tenien cura directament de les parròquies de Santa Eulàlia de Puigoriol, Sant Cristòfol de Borrassers, Sant Pere del Grau, Sant Climent de la Riba i la tinença de Sant Quirze de Tordelespà. Començà a decaure el segle XIV i mantingué una vida esllanguida fins a la secularització (1592), quan els seus béns foren units a la Casa de Caritat dels canonges de Barcelona. Entre els anys 1592 i 1849 aquests pagaren el sacerdot o vicari perpetu que tenia cura del culte, i des del 1850 esdevingué parròquia rural. Des del segle XVII adquirí el caràcter de santuari marià.

L'actual església correspon a la renovació feta a la fi del segle XII (probablement en 1170-90), a la fundació del priorat. Hom conserva la lipsanoteca o arqueta de relíquies al Museu de Manresa. Originalment tenia una nau i tres absis, els dos absidiols secundaris a l'extrem d'un petit creuer disposat al capdamunt de la nau. Aquesta té 21 m de llargada i una amplada de 6.50 m, mentre que el creuer té 13.5 m de llarg i 3 m d'ample. El seu emplaçament damunt l'anterior resta demostrat per diverses sepultures antropomòrfiques aparegudes en enllosar l'església i el claustre, algunes de les quals s'han deixat visibles per mitjà de claraboies. Sofrí diverses modificacions, com la renovació de la volta primitiva, ensorrada pels terratrèmols del 1428. El campanar fou bastit en 1585-1661, i prop seu es construí la capella del Santíssim, que féu desaparèixer un dels absidiols. Foren més nombroses les modificacions secundàries fetes a l'interior: obertura de fornícules per a altars laterals, construcció d'un cambril i sagristia (obres realitzades sobretot en 1661-1785). Des del 1968 s'iniciaren una sèrie de campanyes de restauració empreses per la Diputació Provincial de Barcelona, que han retornat l'església al seu estat primitiu. El 7 de maig de 1972 s'inaugurà el temple restaurat amb l'entronització d'una còpia de la primitiva imatge romànica de Santa Maria (del segle XIII) feta per Emili Colom. La façana havia estat totalment renovada el segle XVII, però conservant la porta romànica, ornada amb valuoses aplicacions de ferro del segle XII.

L'atenció de particulars i organismes públics envers Lluçà fou desvetllada principalment pel notable conjunt de pintures gòtiques murals descobertes el 1954 i que foren arrencades, fixades sobre tela i estudiades el 1961. Exposades a Madrid i a Barcelona, des del 1963 es conserven en unes sales contigües a l'església i el claustre. Ornaven el sotacor i la part anterior del cor i havien estat posteriorment recobertes per una capa de calç i pintura. Són set fragments, de mides i proporcions distintes, entorn d'un Pantocràtor envoltat dels quatre evangelistes, amb dos grups formats per quadres amb escenes de la vida del Crist i de la de sant Agustí (patró dels canonges regulars); en la part anterior del semicercle hi ha representat sant Jordi i un personatge ajupit amb un bastó. El conjunt és important tant per l'escassetat de composicions murals d'aquesta època com pel seu traçat i color; dissortadament, algunes escenes es troben molt malmeses. Per l'escut reproduït al fris amb una serra, hom suposa que foren fetes en temps del prior Bernat de Serra (1312-23) o, més probablement, Ponç Sasserra (1349-70), per l'examen estilístic de les obres que es feien en temps d'aquest darrer.

Restava el petit claustre romànic, que centrava el monestir canonical, la dependència que es manté més pura i sencera, especialment des que es va treure el pis o porxades superiors, afegides al segle XVIII; de forma irregular, la galeria més llarga té 7.4 m, i la més curta o de ponent, 5.6 m. Les quatre galeries tenen un total de 18 arcs sostinguts per 22 columnes amb igual nombre de capitells, a més dels quatre capitells i columnes que acaben els arcs que travessen els pilars angulars del claustre amb els angles dels corredors o galeries i que sostenen la coberta. Els 20 capitells (i les corresponents impostes), ornats, són veritables obres d'art, amb temes vegetals i de bestiar i amb cornises d'entrellaçs, palmets i ornaments del més pur estil romànic. El seu parentiu amb la primitiva ala romànica del claustre de Ripoll (feta en temps de l'abat Ramon de Berga, en 1172-1206) fa creure que fou construït, tot seguit d'acabada l'església, per algun escultor de l'escola ripollesa. Adossats a una de les galeries hi ha dos sarcòfags de pedra dels canonges Bernat de Merlès i Ramon de Casovers (segles XIII i XIV), i al sòl les tombes antropomòrfiques ja esmentades.

Al Museu Episcopal de Vic es conserva un antependi i antic revestiment d'altar, amb valuoses pintures romàniques amb escenes de la vida de la Mare de Déu, procedent d'aquesta església i monestir, pintades vers el 1250 per l'anomenat "Mestre de Lluçà o del Lluçanès", que també va pintar els frescos de Sant Pau de Casserres i de Puig-reig.

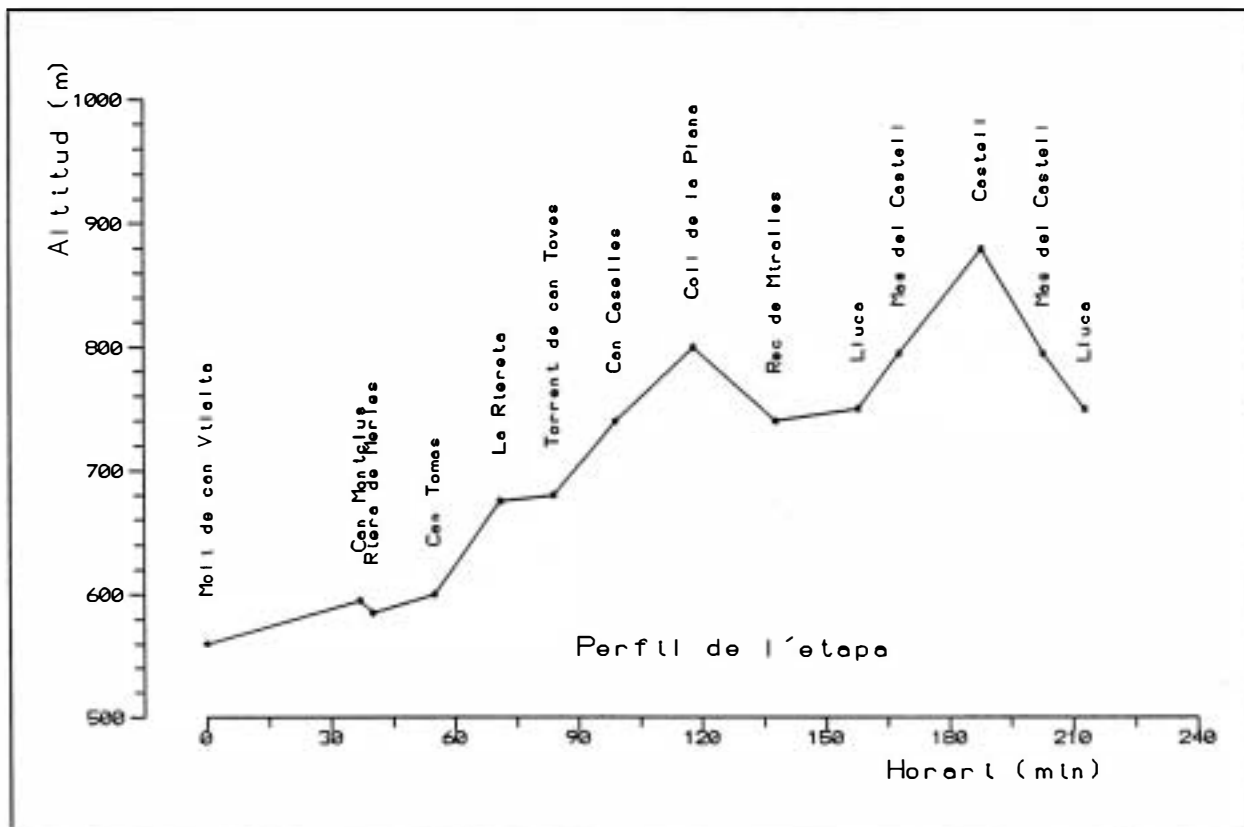
Les dependències monàstiques es troben en part englobades en l'actual rectoria; hi ha restes d'una gran sala, amb un arc apuntat, a la banda de migdia, ara en ruïnes, on també hi havia l'entrada i l'escala d'accés, un pati en un pla més inferior, la lliça amb una porta protegida de merlets i matacans i una petita capella en la qual, segons tradició, es va trobar la imatge de Santa Maria que presidia l'església.

El poble actual de Santa Eulàlia de Puig-oriol es formà a partir del principi del segle XVIII en una carenada, a deu minuts de l'antiga parròquia, que es trobava a l'indret de l'actual cementiri. Aquesta

primitiva església, esmentada ja el 905, prop de la vila (avui mas) de Puig-oriol, reedificat els segles XVII i XVIII, es troba sobre la carretera de Lluçà. Fou refeta el 1435, segurament a conseqüència dels terratrèmols del 1428, i avui només en resta una part com a capella del cementiri. El nucli de la població anà creixent al llarg del segle XVIII i principi del XIX fins a comptar amb unes 50 famílies a mitjan segle, quan fou decidida la construcció d'una nova església al poble (1855), erigida en parròquia independent de Lluçà el 1878. Les petites indústries tèxtils (la més antiga, del 1861) i la nova xarxa de comunicacions no han aconseguit de mantenir l'impuls que tenia, i actualment té uns 200 h (dues terceres parts de tot el terme). Hi radica l'ajuntament i és l'únic nucli de població aglomerada del terme.

BIBLIOGRAFIA

- ## Gran Geografia Comarcal de Catalunya.
Volum 2. El Bages, el Berguedà i el Solsonès.
Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. (1981).
- ## Atles topogràfic de Catalunya. Volum 3.
Institut Cartogràfic de Catalunya.
Cartografia escala 1:50.000
Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. (1995).
- ## Gran Enciclopèdia Catalana.
Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. (1ª Edició, 1969).
- ## Això és Catalunya. Guia del Patrimoni Arquitectònic.
Departament de Cultura de la Generalitat.
Editorial Plaza i Janés. Barcelona. (1ª Edició, 1988).
- ## Descripció provisional del GR-1.
Fascicle Sant Pau de Segúries - Sant Llorenç de Morunys.
Comitè Català de Senders.

DESCRIPCIÓ DEL RECORREGUT

Horari	
Parcial	Total

0.00	0.00
------	------

Comencem l'etapa d'avui a la cruïlla de camins situada al costat de la bassa del Molí de can Vilalta, on hi ha un pal indicador del GR (560 m). Situant-nos d'esquena al camí que ve de Sant Andreu de Sagàs hem de rebutjar la branca de la dreta que mena a la carretera de Gironella a Vic i hem d'anar cap a l'esquerra per anar a passar per davant de can Ferrer; a la dreta, una mica més enllà de la bassa, hi ha cal Tracanet, una bonica casa recentment arranjada per al turisme rural.

0.02	0.02
------	------

El camí desemboca a la pista asfaltada que va pel costat dret de la riera de Merlès; hem de seguir aquesta pista cap a l'esquerra, aigües amunt. Pugem.

0.04	0.06
------	------

La pista passa per sota d'una línia de conducció elèctrica; planegem una mica. Més endavant tenim una magnífica panoràmica de la riera malauradament també afectada per l'incendi de l'any 1994; davalllem lleugerament.

0.05	0.11
------	------

Deixem un trencall a la dreta que baixa vers el llit de la riera que en aquest indret és molt espectacular malgrat la falta de vegetació.

0.02	0.13
------	------

Deixem un altre trencall que baixa cap a la riera, aquest amb fort pendent.

0.02	0.15
------	------

Després de deixar un nou trencall a la dreta veiem l'aiguabarreig de la riera de Merlès amb el torrent de can Manyagues. La pista decanta cap a l'esquerra i segueix paral·lela al curs de la riera que a partir d'ací marca la separació entre els municipis de Santa Maria de Merlès i de Lluçà i entre les comarques del Berguedà i d'Osona.

0.02	0.17
------	------

Arribem en una bifurcació; seguim per la pista asfaltada que puja per la branca esquerra.

0.06	0.23
------	------

Deixem un nou trencall a la dreta.

0.10	0.33
------	------

A les envistes del gran casalot de can Montclús, que veiem aixecar-se en un petit turó enfront nostre, deixem novament un trencall a la dreta.

0.04 0.37 (0.00)

A l'esquerra deixem el camí d'accés a can Montclús (595 m); hem de seguir endavant per la pista asfaltada però només uns pocs metres perquè, en trobar un camí a la dreta, hem d'abandonar-la i continuar per aquest camí que baixa en direcció a la riera. El camí decanta cap a l'esquerra i se situa paral·lel al curs de l'aigua; baixem.

0.03 0.40 (0.03)

Creuem la riera de Merlès per un antic pont reforçat d'una manera no gaire respectuosa (585 m); malgrat això, l'indret encara conserva un innegable encant. En travessar el pont fem el canvi de municipi i de comarca. Passat el pont el camí gira vers l'esquerra i bifurca; hem de seguir per la branca, més marcada, de la dreta. Pugem.

Passem per entremig de camps i més endavant entrem en el bosc; planegem una mica. Anem paral·lels a una línia de conducció elèctrica de recent construcció; al costat del camí hi ha els troncs dels arbres tallats per a fer el passadís de la línia.

0.05 0.45 (0.08)

El camí passa per sota d'una línia d'alta tensió transversal i immediatament deixem un trencall a la dreta.

0.05 0.50 (0.13)

Sortim en una clariana on trobem una bifurcació; hem d'anar per la branca de l'esquerra que passa pel costat d'un gran roure. Enfront, elevades, hi ha unes naus.

El camí travessa una zona on s'està fent una considerable remoguda de terres; a l'esquerra es poden veure les restes d'un petit embassament natural. Passem per sota de la línia de conducció elèctrica de nova construcció i, a l'altra banda de la zona d'explanació, trobem una nova bifurcació; hem de rebutjar la branca de la dreta que puja i seguir endavant tot baixant lleugerament en direcció a la riera. Més enllà decanem cap a la dreta i ens situem paral·lels al seu curs.

0.04 0.54 (0.17)

Després d'uns revolts en baixada arribem al llit rocallós del torrent de can Toves; l'hem de travessar a gual i pujar vers can Tomàs que veiem a tocar.

0.01 0.55 (0.18)

Passem per davant de can Tomàs deixant-lo a la dreta (600 m); és una casa antiga (a la llinda hi ha la data 1869) recentment arranjada. A la dreta d'un petit porxo hi ha una font.

El camí puja pel costat de la casa i just al seu darrera bifurca; hem de continuar per la branca de la dreta que s'enfila amb fort pendent per la part posterior de l'edificació. Voregem uns grans camps que queden a la dreta.

0.04 0.59 (0.22)

Arribem en una bifurcació; la branca de la dreta es dirigeix vers can Valls de les Botes, una masia que veiem una mica més enllà. Nosaltres seguirem per la branca de l'esquerra que torna a pujar amb fort pendent tot fent revolts.

0.05 1.04 (0.27)

Finalitza la pujada i passem per sota de la línia elèctrica. Més enllà tornem a pujar.

0.02 1.06 (0.29)

La línia elèctrica fa un gir de 90° cap a la dreta; el camí la segueix en aquest canvi de direcció i pocs metres més enllà l'abandona tot girant cap a l'esquerra.

0.03 1.09 (0.32)

Passem pel costat d'un rocallís que serveix de plataforma per a un magatzem de bales de palla. Enfront, a l'esquerra, tenim una magnífica panoràmica de la vall, aigües amunt, de la riera de Merlès.

0.02 1.11 (0.34)

El camí travessa la carena de la Riereta (675 m), gira cap a l'esquerra i comença a baixar pel vessant dret del torrent de can Toves.

0.01 1.12 (0.35)

Troblem una bifurcació; hem de rebutjar la branca de la dreta, menys fressada, que baixa i anar per la de l'esquerra que planeja.

El camí que va fent oscil·lacions (ara puja ara baixa) segueix el curs del torrent aigües amunt. Passem per una zona on s'ha produït una recent explotació forestal com ho demostren les piles de troncs que hi ha a les vores del camí.

0.12 1.24 (0.47)

Fem un revolt cap a la dreta i creuem el llit del torrent de can Toves a gual (680 m). A l'altra banda trobem una filferrada per al bestiar; la creuem i pugem per l'altra vessant.

Nota. El dia de la preparació, seguint unes marques antigues, vàrem fer la pujada fins a can Caselles per un senderol que va per entremig del bosc. Posteriorment, una vegada a can Caselles, ens informaren que actualment el GR puja pel camí. Tot i que el recorregut del senderol és possiblement més interessant que el del camí s'ha decidit fer la pujada per aquest perquè el senderol presentava alguns trams força embrossats i això hagués alentit notablement la marxa.

Aquesta decisió comporta, però, que s'hagi de fer la pujada *a cegues*, és a dir, sense haver-la fet abans (És evident que una vegada a can Caselles no vàrem baixar per tornar a pujar). De totes maneres, les informacions que vàrem obtenir fan preveure que no ha d'haver-hi cap mena de problema. Pel que fa el temps de pujada, s'ha estimat aproximadament en uns 15 minuts.

0.15 1.39 (1.02)

Arribem a can Caselles (740 m); el camí passa a frec de la casa deixant-la a l'esquerra. Davant de la casa desemboquem en una pista transversal; hem de seguir-la cap a la dreta baixant lleugerament.

0.01 1.40 (1.03)

Deixem un trencall a l'esquerra; comencem a pujar.

0.06 1.46 (1.09)

Troblem una tanca de filferrada; la creuem i seguim pujant.

0.10 1.56 (1.19)

Se'ns uneix un camí que baixa per l'esquerra; continuem endavant per la pista.

0.02 1.58 (1.21)

Arribem a can Marxant situat a l'ampli coll de la Plana (800 m), que s'estén entre la carena de Codolers, que baixa del puig Martorell, i el serrat de Guiau. A la dreta tenim una àmplia panoràmica amb la vall de la riera de Merlès en primer terme.

Just passada la casa el camí bifurca; nosaltres hem d'anar cap a l'esquerra, vorejant l'edificació que està en procés de rehabilitació. A la dreta deixem un munt de pedres, procedents d'una antiga construcció avui aterrada, i una petita bassa.

0.03 2.01 (1.24)

Deixem un trencall poc fressat a l'esquerra; seguim endavant per entremig d'un bosquet d'alzines.

0.03 2.04 (1.27)

El camí decanta cap a l'esquerra i comença a baixar pel vessant dret de la vall del rec de Miralles. A l'altra banda, encimbellades dalt d'un turó, podem veure-hi les restes del castell de Lluçà.

0.02 2.06 (1.29)

Se'ns uneix un camí per la dreta; seguim baixant. Als peus del turó del castell podem veure, a una banda, el gran mas de can Vilaró, i a l'altra el nucli centrat per Santa Maria de Lluçà.

0.03 2.09 (1.32)

Se'ns uneix un altre camí per la dreta.

0.06 2.15 (1.38)

Arribem en una bifurcació; hem d'anar per la branca de la dreta que baixa.

0.03 2.18 (1.41)

El camí fa un revolt cap a la dreta i voreja un petit estany natural que queda a la dreta; tot seguit puja lleugerament per un rocallís i uns metres més endavant passa pel costat d'un altre petit estany i creua el rec de Miralles (740 m). En aquest indret hi ha uns grans pollancres.

Una mica més enllà trobem una bifurcació; rebutgem la branca de l'esquerra que puja vers can Vilaró i anem per la de la dreta, més propera al torrent, que s'enfila per trams de rocallís.

0.05 2.23 (1.46)

Quan som molt propers a can Vilaró fem un gir cap a l'esquerra i desemboquem en un camí procedent de la casa; l'hem de seguir cap a la dreta baixant.

0.04 2.27 (1.50)

Travessem una esplanada de rocallís en direcció a una alzina; el camí passa a frec de l'arbre tot girant cap a la dreta.

0.03 2.30 (1.53)

Passem pel costat d'un magnífic exemplar d'alzina, gairebé *arbre monumental*. Des d'ací, mirant enrera, tenim una magnífica perspectiva de can Vilaró.

0.03 2.33 (1.56)

Arribem en una bifurcació amb *illa central de distribució*; hem d'anar cap a l'esquerra tot passant per un tram amb el sòl herbós. Davant nostre ja veiem el campanar de Santa Maria de Lluçà; pugem lleugerament.

0.05 2.38 (2.01)

El camí passa per darrera d'una edificació i desemboca a la carretera que ve de Prats del Lluçanès i va cap a Santa Eulàlia de Puig-oriol; l'hem de seguir cap a l'esquerra. D'aquesta manera arribarem a la plaça de l'Església on hi ha l'entrada a l'antic monestir de Santa Maria de Lluçà (750 m).

El GR segueix per la carretera que, després de passar per davant del petit cementiri, gira cap a la dreta.

0.01 2.39 (2.02)

En arribar a la zona d'aparcament situada al costat de l'església hem d'abandonar la carretera i enfilar-nos cap a l'esquerra per unes roques. Passem pel costat d'un pal indicador del GR i continuem per un senderol.

0.02 2.41 (2.04)

Desemboquem en un camí procedent d'una masia que veiem a l'esquerra; l'hem de seguir endavant cap a la dreta. A l'esquerra tenim una magnífica panoràmica de can Vilaró.

0.01 2.42 (2.05)

Després de passar pel costat d'una petita taula de pedra amb una creu, a la dreta del camí, arribem en una àmplia cruïlla situada al peu del turó del castell de Lluçà. La branca de l'esquerra baixa cap a can Vilaró; nosaltres hem de seguir per la branca del mig que segons el rètol va cap a Sant Vicenç del Castell i el Castell. Pugem.

0.04 2.46 (2.09)

Troblem el camí tallat per una rasa però amb una variant que permet superar-la per l'esquerra. Pugem en direcció al mas del Castell, un gran casalot deshabitat encimbellat damunt d'una petita bauma. Pugem amb fort pendent.

0.02 2.48 (2.11)

Arribem al mas del Castell que queda a l'esquerra del camí (795 m); el GR segueix endavant davallant lleugerament.

A partir d'ací, per tal de pujar al castell de Lluçà hem de seguir un camí que surt per la dreta i s'enfila pel turó.

Nota. La tornada a Santa Maria de Lluçà és pel mateix camí.

Agustí Poch
Març de 1997

